

Од списанието *Илинденски пат*, Април 1944

ПРЕД СВИКУВАЊЕТО НА НАРОДНОТО СОБРАНИЕ

Методија Андонов - Ченто

(преземено од книгата *“Македонија во комунистичкиот триаголник”* од Ставре Циков, Ѓурѓа, Скопје, 1994)

Македонскиот народ е исправен пред судбоносно сабитие. Тој се најдува пред свикувањето на првото во својата историја Народно Собрание (Антифашиското Собрание на народното ослободување на Македонија — АСНОМ) тој символ на народниот суверенитет и национална слобода, спечален со тешки борби и неброени жртви.

Историјското Народно Собрание не се јавува случајно. Него го претходат векови исполнети со борби и напреженија. Последните 50 години од нашата историја се преломни години и по засиленос на борбата и по определност на принципите, поставени во незината основа.

За да се види големото историјско значење на ова сабитие. ќе ги изложиме условијата под кои узреваше политичката мисла и борбите кои ги доведоја до највисоката точка национално политичките идеали на нашиот народ — до свикувањето на првото народно собрание, како предвесник на слободата.

II

Во условијата на еден брз распад на феудалната отоманска империја од околу 1890 год.. почнува во Македонија да се засилува народно-ослободителното движење. Македонскиот селанец, стегнат во обрачот на бегово-спахијскиот систем. Се гушеше под тежината на уголемениот грабеж и беше осуден на формален глад за земња. Деспотизмот на Султан Хамида, со засилување на безобзирната експлоатација и со зголемениот политички и национално-потапкувачки терор, не ги намали, ами токму наопако ги зголеми и инаку големите противречја натре во турската империја. и надвор, меѓу неја и балканските држави.

Македонското прашајне, како едно од главните натрешни противречја. дојде на прв план поради силината на распламената борба и решеноста на народот да го отфрли еднаш за секогаш националното робство.

Започнува една славна епопеја на борби во кои Илинденското востание и Крушовската република го манифестираат пред очите на цел свет нивниот општо-народен и демократско-прогресивен карактер. Делчев, Сандански, Ѓорче Петров, Влахов и др. по својата доследност израснаја од таја епоха како прави и истински народни водачи.

Фалсификациите на империјалитите од комшијските балкански држави ништо не можеја да им земат на тија борби од нивниот македонски национално-ослободителен карактер. По принципите легнати во основата на борбите, по целта што го подигна во борба македонскиот народ по личностите на истинските водачи на масите. Тија борби си останаја национално ослободителни и демократски.

1912 година пропаднува гнилата отоманска империја. ама македонскиот народ бидува изгиран во своите вековни идеали. Македонија беше поделена меѓу империјалистите на балканските држави. Во 1918 г. беше со мали измененија, потврдена неправдата направена во 1912 г. —

Најголемиот дел на Македонија подпадна во канците на великоспрската хегемонија. Последната не чекаше многу да си ги покаже поробувачките намери.

Се почна со денационализацијата. Македонскиот народ не се призна како народ. Тој стана јужносрбијански дел на српскиот народ. Народниот јазик се забрани во училиштата, канцелариите и печатот. Тој се забрануваше дури и во приватниот живот. Во Скопје, пак во духот на денационализацијата, се основа филозофски факултет со интимната мисла да служи за фалсифицирањето на нашата историја и за претставувајне на македонскиот јазик како српско наречие. Во школите учениците требаше да ги знајат најневажните подробности од животот на Душана, Караѓорѓе и др. Во исто време, ним заб не им се обелуваше за Илинденската епопеја, во која нивните татковци пролеја реки крв за да осигурат на својата челада поарен живот.

"Просветната" политика се правеше во истата поробувачка кујна на хегемонијата, таја беше посестрима на денационализацијата и со ништо не се разликуваше од последната. Неколку факти ќе го осветлат прашањето. -1929 година од 9 гимназији беја укинати - 6.Цела Македонија со едно население од 1 и 1/2 милион жители остана само со 3 гимназии. Левата страна на Вардар со население над 1/2 милион жители остана без полна гимназија. Од 10 нижи гимназии беја укинати токмо - 10. Останаја за утеша нижите, деградираните гимназии во Прилеп, Куманово и др. - Политиката со основните училишта не се разликуваше од таја со гимназиите. - Можи ли тогај фактот што и јосле 23 години живот под окриетието на хегемонијата, 70% од македонското население е апсолутно неписмено?

23 години во Македонија царуваше културна празнина. Просветата беше прогласена за антидржавна дејност. Имаше и зашто: колку просветно позаостанал народ, толку посигурен предмет за економски грабеж и политичко бесправие, толку посигурно упориште за борба против другите поробени народи.

Рака до рака со денационализацијата врвеше колонијалната економска експлоатација. Монополната пљачка рашири крила над македонската привреда, а тутунот стана златниот мадем на експлоататорите. Монополизираниот тутун од една страна ја полнеше секоја година касата на хегемонистичките влади со 1-1, а милијарди динари, а од друга страна ниските одкупни цени кои се спуштија до 4 динари кгр. ги осудуваја тутунопроизводителите на глад и мизерија. Во исто време, тутунот "одкупуван" по 4 динари кгр. се пролеваше, преработен во цигари, на неговите сопственици од 200 до 1000 динари кгр. И афионот не куртули од монополниот грабеж. Место 1000 до 1500 динари кгр. колку се продаваше при слободната трговија, "Призад" наложи една цена од 140 динари кгр. Фаталните резултати излегоја брзо на видело: Иљадници производители на афион беја формално упропастени. Колонизацијата му зададе уште еден тежок ударец на македонскиот селанец. Ослободената од спахии земја не беше дадена на македонскиот селанец кој со векови се топеше со својата пот и крв, ами на најрасипаните хегемонистички елементи, разни четнички разбојници и полицески кодоши. Македонскиот селанец, остана пак бел во очите.

Надворешниот капитал без пречки навлегуваше во македонската привреда и по тврдата логика на капитализмот, немилосрдно ги рушеше занатчиите и малите трговци. Подлогата на која стоеше еснафот беше уништена и тој пропаѓаше бензадежно.

Занатите пропаднаја, ама на нивните рушевини не изникнаја фабрики. Македонија не смееше да биде индустријализирана дека тоа значеше создавајне на едно силно работништво во кое хегемонијата гледаше главен непријател и организатор на народно-ослободителните борби.

Еден колонијален гребеж од вакви размери не би можел да виреји без да биде поткрепен од политички терор. Слободата на македонскиот народ беше поставена на 12.000 жандармеријски штикои "Дискреционите" (тајните) кредити на министерството на натрешни работи определени за "умирувајне" на Македонија растеја секоја година. "Умирувајнето" на Македонија почна скромно - исчезнувајат без трага најдобрите синови народни, а затворите

од Скопје, Ниш и Пожаревац до Митровица и Лепоглава се полнеја со најдоследните борци на Македонија. - Овие акции "на детаљ" не дадоја резултати: Македонија не се умируваше. Хегемонијата захвати тогај пошироко: целото население одредица села (штипско, св. николско) беше исправено пред умирувајтелните картешници и покосено. Крвожедниот бес на великосрпската хегемонија тргна накај физичкото истребување на македонскиот народ.

Хегемонистичката политика не поштеди ни еден слој во Македонија работништвото, селаните, еснафите и интелегенцијата, сè беше впренатата во економско и политичко ропство. Беше ударен целиот македонски народ како народ.

Но во тој факт беја создадени условијата за обединение на сите слоеви, на целиот македонски народ за борба против општиот поробител: великосрпската хегемонија. Народот се обедини. Се создаде општонароден фронт, македонскиот народен покрет со основниот принцип: борба за национална слобода. Конкретизирано на новите условија, тоа значеше остварување на братски сојуз со сите народи од Југославија, за рушејне на хегемонијата и создавање на федеративна Југославија во која македонскиот народ влегува како равноправен член со гарантирана национална слобода.

Почнува нова епопеја од борби кои исфрлуваат во првите редови нови борци. Борбата зеде нови форми, но во основата таја си остана тесно поврзана со принципите на Илинденското востание и Крушевската република и се јави како нивно продолжување.

1941 година е преломна година во историјата на македонскиот народ. Великосрпската хегемонија беше заменета со големобугарска фашиска окупација. Тоа беше третото ропство за 30 години. Настанаја најтешки години за македонскиот народ.

Новиот окупатор си ги откри брзо уште во началото, грабежливите намеренија. Курсот на динарот од 2,40 лева беше "нормиран" на 1,60 лева за еден динар. Други 20% од сменетите пари беја грабнати за "отбраната". Со ова проста маневра од двата залака на македонскиот народ беше еден гангстерски грабнат од устата.

За сметка на големобугарскиот фашиски господар - Хитлера, целата македонска селска привреда беше стегната во обрачот на тоталната експлоатација. Реквизицијата кладе рака на сите селски производи. Ни житото, ни млекото, ни волната, ни добитокот, ни кожата, ништо не куртули од арамијачката рака на "дирижираната стопанска политика" - пљачка. - Се зеде житотоји млекото - македонскиот селанец остана гладен. - Се грабна волната - тој остана бос. Се реквизира јадрио добиток - тој остана без раце, неспособен да ја обработува земјата. На македонскиот народ само едно не му се зеде: ропската работа за другото, тој беше принуден да работи како волот за сламата.

Малата индустрија изгасна сосема. Немало суровини. Суровини вистина немаше. Тие одеја во Германија, кај фашискиот разбојнички ортак. Фабричките оцапи престанаја да чурат. Работниците беа исфрлени на улица. Во куќите им зацарува беда и глад.

Полумртвите занати беја дотепани сосема. "Немало заире", се извинуваат окупаторите. И заирето одеше во арамијското седело на Хитлера. Кепенците на занатчијските дуќани се затворија, а занатчијските се чудеја кој пат да фатат. Насекаде зацарува беда и шпекулација, и незапамтена скапотија. Новото положение створи огромна безработна маса која е употреби фашизмот за работа по мадемите за пљачка на најдрагоцените богатства кои се наоѓаат во утробата на Македонија: злато, сребро, лискун, хром и разни друруди.

Денационализаторската политика пак почна со докажување оти македонска нација немало, оти Македонија била "лулката" на блгарштината, а Македонците асли-Бугари. Целиот бугаро-фашиски пропаганден апарат докажуваше и докажува само едно. Македонија е бугарска. Денационализаторската политика на големобугарскиот окупатор е надмина великосрпската.

Не изостана ни политичкиот терор. По цела Македонија изникнаја полицејски учостоци, а кодошкиот апарат од агенти ги надмина сите дотогашни претстави за фашиска гестапока

држава. Од единечни арести, окупаторите преминаја брзо со блокадите (терористичко средство до тогај, непознато во Македонија) на масовно затварајне. Политичките процеси станаја јкатадневна појава. Десетки народни синови беја обесени, стотици осудени на тешки затвори, иљадници испратени во концентрациони лагери. - Крвожедниот бес на окупаторските бандити не можеше ни со тоа да се угасни. Масовните стрелања во редица села (Дабница, Ваташа) станаја пак актуелни.

Сенката на физичкото истребуење на македонскиот народ пак нависна над Македонија со целата своја сериозност. "Нашествие на новите Хуни", така беше крстена големобугарската окупација на фашискиот терор.

Македонскиот народ не можеше да остане со скрстени раце пред хладнокрвното истребувајне во кое го постави фашискиот окупатор. Овие три години ропство, фашиски терор и борба го издигнаја македонскиот народ толку политички, колку не са го издгинале 30 години мирен политички живот.

Се разби најголемата закоренелата заблуда македонскиот народ разбра еднаш засекогаш оти големобугарскиот окупатор не му донесе слобода, ами најцрно и незапаметено ропство.

Тој разбра потоа, оти со другите народи од Југославија го сврзува не само истата судбина на ропството, ами и 23јгодини заедничка борба за општи идеали. Во општата борба против заедничкиот фашиски окупатор и во братско соработувајне за утрешен живот, тој го гледаше спасоносниот пат.

Македонскиот народ разбра оти за да се спечали слободата има само еден пат: борба! Во условијата на крвавата фашиска окупација борбата може да има само една форма: општо оружано народно востание.

Најпосле, во условијата на општата световна војна, кога на дневен ред идат сите национални, политички и социјални прашајна, македонскиот народ го виде преломниот момент за остварувајне на својата национална слобода. "Сега или никога", така се поставива прашајнето за неговата национална слобода и равноправност.

Това беја основни принципи на народната борба. Нивната правилност го обедини целиот македонски народ. Нивната револуционерна конструктивност ги воодушеви широките народни маси за борба против фашискиот окупатор и за изградвајне на нова федеративна, демократска и равноправна Југославија. Тие принципи беја усвојени од целиот народ и тие станаја негово крвно дело.

Овие принципи, во основата не се разликуваја од принципите на Илинденското востание и Крушовската република. Тие не се ралзикуваја ни од началата на борбите против великосрпската хегемонија. Тие беја само конкретизирани во новите условија. На тие принципи започна светата, до тогај, по својте размери невидена борба за ослободувајне на македонскиот народ.

III

Како резултат на крвавите борби, неброени жртви и надчоешки напреженија се јави првото во историјата на македонскиот народ - Народно Собрание (Антифашиското собрание на народното ослободувајне на Македонија - АСНОМ). Како символ на националната слобода, тоа претставува кулминациона точка и преломен момент во историјата на нашиот народ од кои ќе почне една нова епоха; епоха на слободен национален живот, епоха на творческа работа, епоха на напредок.

Што му дава на првото македонско Народно Собрание това историјско, судбоносно значение?

Најважниот акт со кои првото македонско Народно Собрание ќе излезе, пред нашиот народ, ќе биде историјската прокламација на полната национална слобода на Македонија. Со други зборови, то ќе стане радосен весник на вековниот идеал за слобода. Ако не се заборави оти цели поколенија искрвавија во борбата за тој велик идеал, јасно е оти неговото исполнување прокламирано од првото македонско Народно Собрание, ќе претставува епохално решение во политичкиот живот на нашиот народ.

Со таја историјска прокламација не се исцрпува, ами баш почнува одговорната работа на првото Народно Собрание. Тој станува и останува истински и единствен носител на народниот суверенитет, кои оди до правото на самоопределение, отцепување и присодинување. Здобиено со вакви неограничени права решенијата на првото македонско Народно Собрание стануваат по своето значење историјски и судбоносни.

Од неговиот карактер како единствен носител на полниот народен суверенитет, произлегува дека првото македонско Народно Собрание ќе ја претставува највисоката и единствената власт во Македонија, која преку својте органи ќе ги решава сите горуќи прашања на нашиот натрешен живот, тргвајќи везден од интересите на најшироките маси кои са дале и уште дават најмногу во оваја света народно-ослободителна борба. Претставувајќи ја единствената и највисоката власт во Македонија значението на првото македонско Народно Собрание станува уште поголемо.

Првото македонско Народно Собрание изникнало од оганот на крвавата народно-ослободителна борба, избрано по најдемократски начин од најшироките народни маси, составено од моралниот и борчески цвет на нашиот народ, едино ќе биде компетентно да говори во името на македонскиот народ, едино ќе има право да го претставува нашиот народ, едино ќе биде верен тумач на неговата истинска воља, историјски идеали, сегашни и утрешни негови нужди. - Со други зборови, низ устата на првото македонско Народно Собрание за прв пат ќе проговори слободна, отворено и одлучно целиот македонски народ, факт кои од своја страна уште еднаш ги подвлечува неговото историјско значење.

Во течение на 23 години борби против великосрпската хегемонија, македонскиот народ судбински се сврза со другите братски народи во Југославија. Во последните три години под крвавата фашиска окупација, тие врски станаја поцврсти, а единството и братството меѓу народите во Југославија беше еден од одлучните фактори што го мобилизираја и крепеја македонскиот народ во борбата против фашискиот окупатор. - Најпосле како резултат на народно-ослободителната борба во Југославија дојде образување на АВНОЈ: неговата втора историска скупштина со принавање правото на секој народ на самоопределување до отцепување или присодинување, му даде најшироки можности на македонскиот народ сам да си е определува својата судбина. Гарантирајќи му во исто време полна национална слобода и равноправност во нова федеративна Југославија. АВНОЈ уште појќе го засили желанието на нашиот народ својата судбина да не ја дели од судбината на другите братски народи во Југославија.

Ползувајќи се со правото на самоопределение гарантирано во решенијата на ИИ скупштина на АВНОЈ, базирајќи се на историјската, на судбинската и крвната - славјанска поврзаност меѓу народите во Југославија, тргвајќи од една државничка далековидност и политички реализам - првото Народно Собрание ќе ја прокламира тврдата воља на македонскиот народ да влезе како национално слободен и политички равноправен член во една од најдемократските државни формации - федеративна Југославија. - По тој начин, првото Народно Собрание ќе ја прокламира слободата на македонскиот народ на базата на веќе признатото право на национална слобода. Тој факт уште појќе го засилува значението на историјските одлуки на нашето прво Народно Собрание.

Имајќи полен суверенитет во решавањето на натрешните прашања и уредувањето на натрешниот живот во Македонија, македонското Народно Собрание, преку делегираните членови во АВНОЈ, ќе земе учество во решавањето на важните натрешни прашања за цела државна заедница. Со това значењето на македонското Народно Собрание ги надфрлува

тесните национални рамки и станува важен фактор во донесувајне на крупните решенија за цела државна заедница.

Македонскиот народ знае оти участието на братскиот Совјетски Сојуз во оваја војна е одлучен фактор во борбата на народите во Југославија за полна национална слобода и равноправност. Во моментите на најтешки испитанија во оваја народно-ослободителна војна, тие са најдували сили во длабокото сазнание оти во Совјетскиот Сојуз и неговата славна Црвена армија имаат најсилен и најискрен сојузник, кои нема никога да дозволи плодовите од неговата крвава борба да бидат исползувани од народните узурпатори. - Првото македонско Народно Собрание ќе биди тумач на длабоката љубов и благодарност на нашиот народ спрема братскиот Совјетски Сојуз, великот заштитник на славјанските народи.

Ќе кажиме најпосле неколку зборои за натрешните и надворешните историјско-политички условија кои доведоја до свикувањето на првото македонско Народно Собрание, кои го покажуваат неговото историјско значение и прават од него една реалност од прво значение за нашиот народ.

Првото Народно Собрание на Македонија изникна непосредно од оганот на светата народноослободителна борба против фашизмот уопште и специјално против големобугарската окупација. Во овие три години борби бурно се разбиваја закоренелите заблуди, брзо узрешваше политичката мисал и масовно го ангажираше македонскиот народ во борбата која секој ден добива се појќе карактер на општо народно востание. - Првото македонско Народно Собрание е директен резултат баш од овие политички најважни борби во историјата на македонскиот народ.

Народно-ослободителната борба доби широк и организиран замах тогај, кога малите партизански одреди и диверзански групи нарастнаја толку да можеше да се образува првата во историјата на нашиот народ - Народно-ослободителната војска на Македонија. Со своите смели удари и крупни успехи, нашата војска ја подигна силно верата во народот во скорото ослободувајне. Со ослободувањето и осигурувајне на една пространа слободна територија, нашата војска даде реална подлога за свијувајнето на Народното Собрание во полниот состав. - Така првото македонско Народно Собрание е непосреден резултат од успешните борби на нашата СЛАВНА НАРОДНО-ОСЛОБОДИТЕЛНА ВОЈСКА, гордоста на македонскиот народ и најсигурен гарант за неговата слобода.

Во течение на борбата по цела Македонија се организираја народно-ослободителни одбори. Тие одбори ги обединуваја најчестните сили на нашиот народ во тилот и беја основни органи на народната власт, изникнале под тешките условија на борбата; тие одбори го организираја тилот и го помогнаја фронтот. Израснало од народно-ослободителните одбори и нивните политички тежненија - првото македонско Народно Собрание ќе ја претставува највисоката форма на народната власт и ќе биде изразител на народните идеали пројавувани низ народно-ослободителните одбори.

Корените на денешните преломни сабитија лежат много подлабоко и се најдуваат во трите последователни ропства, кои ги ангажираја силите и животите на три генерацији и ја исполнија една епоха со крвави борби и над чоешки напреженија. Принципите кои ги покренува и одушевљаваја над половина век народните снаги, си оставаја во својата основа исти: борба за национална слобода и демократски права. - Првото Народно Собрание, реализирајќи ги тие свети начала, ги уједини во себе си идеалите и принципите на три поколенија и е одлучен резултат од нивните борби.

Во првото Народно Собрание учествуваат хероите од Илинденската епопеја како Димитар Влахов и други. Во него влегуваат народните првоборци против великосрпската хегемонија како Цветко Узуоски, Бано Андреев, Страхил Гигов, Мара Нацева и др. Во него се најдуваат најновите борци, младите војници - делегати на нашата славна војска како Борка Темелков - Љиљакот, Чеде Филипоски - Даме и др. - По тој начин, првото народно Собрание и по својот личен састав ќе биде жив символ на идејната и борбена поврзаност на три генерации.

Со учеството на делегатите од трите делови на Македонија (југословенскиот: Апостолски, Ченто, Узуноски и др: грчкиот: Димитар Влахов; бугарскиот: Владимир поп-Томов) - првото македонско Народно Собрание ќе ја симболизира вољата на целиот македонски народ да се најди цел, слободен и обединен. Во решенијата на ИИ скупштина на АВНОЈ на дело се даде класичен пример за решавањето на националните прашања. Изражавајќи го одушевлението со политичката далековидност содржана во тие решенија, првото македонско народно Собрание ќе го изрази своето и на целиот македонски народ желание да тргнат и другите братски балкански народи по тој правилен пат инспирисани од историјскиот пример даден од АВНОЈ и народите во Југославија. Но, при тоа не смеје да се превиди фактот оти борбата против фашизмот си останува најважното условие за стекнување правото на национална слобода, како што покажа јасно и на дел од борческиот пиомонт на македонскиот народ - југославјанска Македонија.

Најпосле не треба да се заборава уште еден факт. Македонскиот народ заедно со другите народи од Југославија, исцело се ангажира во борбата против фашизмот и безрезервно се определи за големиот фронт на демократиите. Нашите народи така си ги спечалива правото на слободно натрешно уредување. Во перспективите на Атлантиската карта, историјските решенија на Москвоската и Техеранската конференција и во момент на блиска победа над фашискиот окупатор - Народното Собрание ќе ја прокламира слободата на македонскиот народ во согласие со општите политички тенденции на силите победителки. - Решенијата на првото македонско Народно Собрание ќе претставуваат една стварност и од гледиште на решителните воено-политички сили и тенденции во меѓународни размери.

Македонскиот народ, во перспективите на блиска победа и сигурна слобода е исправен пред судбоносни решенија. Зато тој треба да ги испрати во своето Народно Собрание најдостојните синови од својата среда.

Од друга страна, и првото македонско Народно Собрание е поставено пред историјска одговорност. Надахнато од безгранична љубов спрема својот народ, изникнало од неговите вековни идеали и борби за слобода, вооразено со државничка далковидност и смисал за реализам, то треба да ја оправда историјската надеж полагана во него.

Ние сме убедени оти и македонскиот народ и неговото Народно Собрание ќе покажат нужната дорасналост за да одговорат на историјските задачи поставени пред нив од судбоносните моменти што ги преживувавме и 50-годишните крвави борби".